

Kiremõrvad laval ja lava taga

Sirje Normet

Estonia teater tõi juubelihooajaks lavale kaks itaalia verismi tipp-ooperit. Pietro Mascagni "Talupoja au" ja Ruggero Leoncavallo "Pajatsid" lavastas Neeme Kuningas. Lavakujunduse tegi külalisena Charles Cusick Smith Šotimaalt. 3. juuni etendusi dirigeeris Jüri Alperten.

Nii õnneliku lavasaatusega oopereid ei ole maailma muusikaliteratuuris just palju. Leoncavallo "Pajatsite" ülimenukat esietendust dirigeeris Arturo Toscanini ise! Mascagni "Talupoja au" oli 26-aastasele heliloojale triumf, mille säras elas ta elu lõpuni.

Kuigi nende lühiooperite maailmaesietendused toimusid eraldi ("Talupoja au" 1890 Roomas ja "Pajatsid" 1892 Milaanos), on saanud traditsiooniks neid esitada koos ühel õhtul.

Sellele traditsioonile pani aluse legendaarne Metropolitan Opera lavastus 1893. aastal New Yorgis.

Ooperikangelaseks tavaline inimene

Mõlemad ooperid on itaalia verismi tipp-teosed. (Verism tähendab itaalia keeles realismi). Heliloojad-veristid töid lavale tavalise elu nagu ta on. Nende ooperite peategelasteks polnud kuningad või jumalad, vaid tavaline luust ja lihast inimene. Ooperikangelasteks said talupojad, mustlased, üliõpilased jt.

Verism kui žanr on tihedalt seotud kirjandusega. Eriti prantsuse naturalistide ja Lõuna-Itaalia kirjanike teostega. Just nende loomingu võt-sid heliloojad-veristid oma ooperite aines-tiku.

Mascagni ooperi aluseks on itaalia kirjaniku-veristi Giovanni Verga näidend "Talupoja au". Verga näidendi mängis draamalaval ku-

ulsaks legendaarne näitlejanna Eleanore Duse. Verga näidendi ainetel kirjutasid ooperilibreto G. Targioni-Tozzetti ja G. Menasci.

See on ühe sitsiilia taluneiu õnnetu armastuslugu. Ooperi peategelaseks on Santuzza (Pille Lill). Santuzza armas-

tatu Turiddu (Vello Jürna) jätab tütarlapse maha, kui kohtub taas oma kunagise pruudi Lolaga (Valentina Taluma).

Lola on aga abielus Alfio (Rauno Elp) ja nii on kõik eeldused traagiliseks lava-looks olemas. Ooperi tegevus toimub ülestõusmispühade ajal. See on katoliku kirikus kõige suurem püha ja kõik külalanelikud tulevad Suure Reede missale.

Santuzza on tänu abielu-eesle armusuhte külaühiskonnast välja heidetud ja nii ei saa ta teistega koos kirikusse minna. Kiriku ees kohtub ta missale tõttava Turiduga ja anub, et mees ta juurde tagasi tuleks. Turiddu aga tõukab Santuzza endast ära ja neiu kukub kirikuesisele platsile. Alandatud Santuzza neab Turiddu, hüüdes mehele järele, et saagu ülestõusmispühadest talle elu kõige õnnetu püha.

Kui nähtavale ilmub Lola mees Alfio, räägib õnnetu Santuzza talle ta naise truudusetusest. Alfio on kuuldu üle raevunud. Pärast missat kutsub Turiddu Alfio kõrtsi. Turiddu laulab oma kuulsat "joomalaulu", kus ta lubab

Nende ooperite peategelasteks polnud kuningad või jumalad, vaid tavaline luust ja lihast inimene. Ooperikangelasteks said talupojad, mustlased, üliõpilased jt.

oma rivaali tappa kui koera. Alfio on aga kiirem ja tappab ise tema naisesse armunud Turiddu. Mõrv toimub lava taga. Publik saab toimunust teada Santuzza aarinas.

Santuzzale on antud osaks lausuda ka viimsed sõnad, mida Turiddu ei jõudnud enne surma öelda: "Oh! Madre mia!" Nende sõnade tähendusest saame aru teades, et Turiddu ütles oma emale hüvastijätuks, et kui temaga peaks midagi juhtuma, võtku ta Santuzza oma

kaitse alla. Nii kaotab Santuzza küll armastatud mehe, kuid saab endale armastava ema, kes on valmis Turiddu last üles kasvatama.

Pille Lille traagiline Santuzza

Kui Eleanore Duse 1884. aastal draamalaval Verga näidendis "Talupoja au" Santuzzana üles astus, kujundas ta sellest meeltesaegaduses taluneiu ohjeldamatu ja kättemaksuhimulise fuuria. Duse Santuzza rollis segunes lihtsameelne rahvalikkus aristokraatliku kõrkusega. Duse Santuzza oli naine, kes teadlikult Alfios armukadeduse sütitas, mis viis Turiddu mõrvamiseni.

Mascagni ooperis on antud Santuzza pehmed toonid. Lille Santuzza pole mingi kättemaksuhimuline vampnaine, vaid õnnetu naine, kes

on kaotanud armastatud mehe. Lille Santuzza on Turiddu mõrvast pigem ehmunud: ta ei osanud arvata, et kogu lugu nii traagiliseks kujuneb.

Santuzza roll on Pille Lillele nagu loodud. Lavastaja Neeme Kuningas on osanud näha Lille dramaatilist annet ja seda igati võimendanud.

Ka lavakujundus toetab lavastaja kontseptsiooni.

Topeltaplauus topeltmõrvale

Leoncavallo lühiooperile "Pajatsid" on kostüümid teinud Ivo Nikkolo. Lavastaja on toonud "Pajatsite" sündmused kaasaega. Vaatamata ajastule on ju inimene oma olemuselt jäänud samaks: kirklikud armusuhted viivad mõrvani ka meie ajal.

"Pajatsite" libreto kirjutas helilooja Leoncavallo ise. Pajatsite-lugu on "teater teatris". Pajatsid on eraelus tavalised inimesed, kelle inimsuhted põimuvad nende teatrirollidega. Siin on vastamisi inimene ja tema mask, näitleja ja tema roll.

Teatritrupi juht Canio (Oleg Orlovs külalisena Läti rahvusoperist) suhtub oma näitlejatesse kui eraoman-

disse.

Canio naine Nedda (Kristina Vähi) ei talu oma mehe diktaati ja tahab temasse armunud Silvioga (Rene Soom) põgeneda. Nedda armutõotust Silviote kuulevad pealt Canio ja Tonio (Jassi Zahharov). Ka Tonio on Neddasse armunud ja temale ka armastust avaldanud. Kuid Nedda lükkas ta armastuse tagasi, äratades mehes kättemaksu-aihi.

Silviol õnnestub pimedusse põgeneda nii, et mehed ei tea, kellele Nedda armusõnad olid määratud. Kui Canio nõuab naiselt mehe nime,

keda see armastab, keeldub naine nime nimetamisest.

Teises vaatuses toimub sama lugu juba teatrilaval. *On commedia dell'arte* etendus, kus Nedda esineb Colombinana, Canio on Pagliaccio, Peppe (Mart Ma-

diste) on Arlecchino ja Tonio on Taddeo. Pajats Canio kaotab laval enesevalitsemise ja nõuab oma lavanaaiselt Colombinalt (Neddalt) mehe nime, keda see armastab. Kui naine keeldub oma armastatu nime ütlemast, lööb Canio teda noaga.

Silvio istub vaatajate seas teatri parteris. Ehmunud mees jookseb lavale, et Colombina kostüümis Neddalt aidata. Nii reedab Silvio ise saladuse ja Canio lööb ka talle noa rindu. Nedda ja Silvio surnukehade kohale kummardudes ütleb Canio publikule: "Komöödia on lõppenud". Publik plaksutab tormiliselt aru saamata, et laval toimus tegelikult topeltmõrv.

Ülejäänud tegelased pigem mängivad kaastunnet, nad ei saa nii kiiresti oma lavaminast lahti. Nii ei saa ka publik aru, et toimunud ei ole mängumõrv, vaid laval voolab tõeline veri. Lavapubliku aplausiga liitub suure saali aplaus. Saalist kostavad lausa braavo-hüüded, mida Estonia etendustel just sageli ei kuule.

Vaatamata ajastule on ju inimene oma olemuselt jäänud samaks: kirklikud armusuhted viivad mõrvani ka meie ajal.